

การให้ความหมายต่อยาแก้อักเสบในมุมมองของประชาชน: กรณีศึกษา บ้านนาโคก หมู่ที่ 3 ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมือง จังหวัดเลย

วนิดา ฉายดิลก¹, กรแก้ว จันทภาษา^{2*}

บทคัดย่อ

การให้ความหมายต่อยาแก้อักเสบในมุมมองของประชาชน: กรณีศึกษา บ้านนาโคก หมู่ที่ 3 ตำบลศรีสองรัก
อำเภอเมือง จังหวัดเลย
วนิดา ฉายดิลก¹, กรแก้ว จันทภาษา^{2*}

บทนำ: การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการรับรู้เกี่ยวกับอาการอักเสบตามแนวคิดแบบจำลองการอธิบายความหมายของการเจ็บป่วย การให้ความหมายต่อยาแก้อักเสบในมุมมองของประชาชนและพฤติกรรมการใช้ยาแก้อักเสบของประชาชน **วิธีการดำเนินการวิจัย:** ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับอาการอักเสบตามแนวคิดแบบจำลองการอธิบายความหมายของการเจ็บป่วย การให้ความหมายต่อยาแก้อักเสบและพฤติกรรมการใช้ยาแก้อักเสบ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ ผู้ที่มีประสบการณ์ในการใช้ยาแก้อักเสบ จำนวน 30 คน เก็บข้อมูลระหว่างเดือนกรกฎาคมถึงตุลาคม 2556 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา **ผลการศึกษาวิจัย:** อาการอักเสบในมุมมองของผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ อาการปวด บวม แดง ร้อน เช่นเดียวกับความหมายในทางการแพทย์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญไม่สามารถอธิบายถึงสาเหตุของอาการอักเสบที่เกี่ยวข้องกับการติดเชื้อ ความหมายของยาแก้อักเสบในมุมมองของผู้ให้ข้อมูลสำคัญจึงหมายถึง ยาใดก็ตามที่นำมาใช้รักษาอาการอักเสบที่มีอาการปวด บวม แดง ร้อน โดยที่ไม่เกี่ยวข้องกับการติดเชื้อ ยาแก้อักเสบที่มีการใช้ในชุมชนคือ ยาพาราเซตามอล โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีพฤติกรรมการใช้ยา คือ เริ่มรับประทานยาแก้อักเสบทันทีที่มีอาการและหยุดยาเมื่อหาย การใช้ยาแก้อักเสบจึงมีวิธีการใช้ไม่ต่างจากยาอื่นในชุมชน **สรุปผลการวิจัย:** ผู้ให้ข้อมูลสำคัญให้ความหมายเกี่ยวกับอาการอักเสบเช่นเดียวกับในทางการแพทย์แต่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีวิธีคิด ความเชื่อ การรับรู้เกี่ยวกับสาเหตุของอาการอักเสบ ตลอดจนการให้ความหมายต่อยาแก้อักเสบที่ต่างจากทางการแพทย์ จึงทำให้การเลือกวิธีการรักษาตลอดจนวิธีการใช้ยาเป็นไปตามความคิดความเชื่อและชุดความรู้ของตนเอง

คำสำคัญ: แบบจำลองการอธิบายความหมายของการเจ็บป่วย, อักเสบ, ยาแก้อักเสบ

Abstract

The Meaning of Ya- Kae- Akseb in Lay's Perspective: A Case Study of Ban Nakhok, Moo 3, Srisongrak

Subdistrict, Muang District, Loei Province

Wanida Chaidilok¹, Kornkaew Chanthapasa^{2*}

Introduction: This research aimed to explore the perception of inflammation as the explanatory model and the

¹ กลุ่มงานคุ้มครองผู้บริโภค สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเลย

² คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

***Corresponding author:** คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 40002 โทร 043-362090 e-mail: korcha@kku.ac.th

meaning of Ya- Kae- Akseb in lays' perspectives and to investigate their medication taking behavior. **Materials and Method:** Using qualitative method, data were collected by in-depth interviews and provided by 30 key informants who lived in Ban Nakhok, Moo 3, Srisongrak Subdistrict, Muang District, Loei Province. They also had experienced in the use of Ya- Kae- Akseb. Data were collected from July to October 2013. The content analysis was used to analyze data. **Results:** Key informants learned that inflammation means pain, swelling, redness, and heat the same as the meaning of inflammation in medical definition. But they could not explain the cause of inflammation that related to infection. Ya- Kae- Akseb in lay's perspective mean any drugs used to treat either inflammations which can relief pain, swelling, redness, and heat or infections. Ya- Kae- Akseb which often used in the community was the antibiotics. Key informants had started taking Ya- Kae- Akseb immediately and stopped the medication when the symptom disappear. The use of Ya- Kae- Akseb was not different from the other drugs used in the community. **Conclusion:** The meaning of inflammation in lays' perspective is the same as medical definition. But key informants had their own ideas, beliefs and the perception about the cause of inflammation, including the meaning of Ya- Kae- Akseb in lays' perspective that are different from medical perspectives. Therefore, the choice of treatment and how drug use is based on their own beliefs and knowledge.

Keywords: Explanatory model, Inflammation, Ya- Kae- Akseb

บทนำ

เมื่อมนุษย์รับรู้ว่าตนเองเจ็บป่วยก็จะมีอาการให้ ความหมายของความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้น ทั้งสาเหตุ ระยะเวลา ที่เริ่มมีอาการ ลักษณะอาการ ความรุนแรง ตลอดจนวิธีการ รักษาความเจ็บป่วย ซึ่งนำไปสู่การตัดสินใจเลือกการรักษา (Kleinman, 1980) นอกจากนี้ ยังมีการให้ความหมายต่อยา ที่นำไปสู่การเลือกใช้ยาด้วย โดยการให้ความหมายต่อความ เจ็บป่วยและการให้ความหมายต่อยา มาจากกระบวนการคิด ที่ได้รับการหล่อหลอมจากความเชื่อ ประสบการณ์ที่ผ่านมา แหล่งข้อมูลจากร้านชำ ร้านขายยา สถานบริการสุขภาพ โฆษณาตามสื่อวิทยุ โทรทัศน์ ป้ายโฆษณา ฉลากบรรจุภัณฑ์ ยา หรือการแนะนำจากคนรู้จัก เกิดเป็นชุดความรู้ที่มีอยู่ใน วิถีการดำเนินชีวิต ซึ่งเมื่อพิจารณาพร้อมกับปัจจัยแวดล้อม ความสามารถในการเข้าถึงแหล่งกระจายยา ความสอดคล้อง กับวิถีชีวิต และข้อจำกัดต่าง ๆ จึงทำให้เกิดพฤติกรรมในการ เลือกซื้อและเลือกใช้ยา (Sringernyuang, 1999)

ทุกวันนี้การเลือกวิธีการดูแลสุขภาพตนเองในยาม เจ็บป่วยสามารถทำได้อย่างอิสระและพึงพาการรักษาด้วยยา มากขึ้น ซึ่งหากมีการใช้ยามากจนเกินความจำเป็นหรือใช้ อย่างไม่เหมาะสมก็อาจก่อให้เกิดอันตรายจากการใช้ยาได้ (Chuengsatiansup *et al*, 2007) โดยยาที่พบมากที่สุดก่อให้เกิด ปัญหาทางสาธารณสุขมากที่สุด คือ ยาปฏิชีวนะ เนื่องจาก

พบว่ามีการใช้โดยไม่จำเป็นและไม่สมเหตุสมผลมากที่สุด ก่อให้เกิดการดื้อยาของเชื้อโรค ทำให้การรักษาไม่ได้ผล จึง ต้องใช้ยาที่มีระดับสูงขึ้น ราคาแพงขึ้น ทำให้เกิดความ สิ้นเปลืองในการรักษาตามมา และปัญหาอีกประการหนึ่งของ การใช้ยาปฏิชีวนะ คือ ความสับสนในการเรียกยาปฏิชีวนะ ว่ายาแก้อักเสบ ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งของการใช้ยาอย่างไม่ เหมาะสมในชุมชน (Jongtrakul, 2011) ดังนั้น การที่จะทำ ความเข้าใจปัญหาการใช้ยาที่ไม่เหมาะสมในชุมชน จึงต้อง เข้าใจถึงหลักเหตุผลและวิถีคิดของประชาชนที่มักแตกต่าง จากมุมมองทางวิชาชีพ จึงจะนำไปสู่ความสำเร็จในการแก้ไข ปัญหา โดยการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการรับรู้ เกี่ยวกับอาการอักเสบตามแนวคิดแบบจำลองการอธิบาย ความหมายของการเจ็บป่วย (Explanatory model) การให้ ความหมายต่อยาแก้อักเสบในมุมมองของประชาชน และ พฤติกรรมการใช้ยาแก้อักเสบของประชาชน

วิธีการดำเนินการวิจัย

ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในบ้านนาโคก หมู่ที่ 3 ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมือง จังหวัดเลย ที่มีประสบการณ์ในการใช้ยาแก้อักเสบซึ่งได้รับการคัดเลือกด้วยวิธีการเลือกแบบแนะนำต่อ (Snow Ball Technique) จำนวน 30 คน

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ดำเนินการเก็บข้อมูลตั้งแต่เดือนกรกฎาคมถึงเดือนตุลาคม 2556 โดยเริ่มจากการสอบถามร้านชำในหมู่บ้านให้แนะนำผู้มาซื้อยาแก้อักเสบที่ร้าน ซึ่งจะทำให้ได้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวนหนึ่ง จากนั้นไปพบผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ได้รับการแนะนำมาเพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูล แล้วดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก บันทึกข้อมูลด้วยการบันทึกเสียง จดบันทึกร่วมกับการสังเกต โดยใช้แนวคำถามที่สร้างขึ้นในประเด็นการรับรู้เกี่ยวกับอาการอักเสบตามแนวคิดแบบจำลองการอธิบายความหมายของการเจ็บป่วย การให้ความหมายต่อยาแก้อักเสบและพฤติกรรมการใช้ยาแก้อักเสบ เมื่อเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลแต่ละคนแล้วเสร็จ ก็ให้แนะนำผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนต่อไป โดยจะพิจารณาผู้ให้ข้อมูลว่าสามารถให้ข้อมูลครบถ้วนหรือไม่ ระหว่างเก็บข้อมูลผู้วิจัยจะต้องไปพบผู้ให้ข้อมูลสำคัญมากกว่า 1 ครั้ง เพื่อตรวจสอบคุณภาพของข้อมูลและเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความครบถ้วนสมบูรณ์มากที่สุด

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) โดยนำข้อมูลที่ได้จากการถอดเทปเป็นบทสนทนาอย่างละเอียด รวมทั้งข้อมูลจากการสังเกตและการจดบันทึกมาวิเคราะห์เนื้อหาโดยให้ความสำคัญกับมุมมองผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผลการศึกษาวิจัย

1. การรับรู้เกี่ยวกับอาการอักเสบตามแนวคิดแบบ

จำลองการอธิบายความหมายของการเจ็บป่วย

(Explanatory Model)

1.1 การรับรู้เกี่ยวกับอาการอักเสบ

จากการศึกษาพบว่า อาการอักเสบในมุมมองของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ หมายถึง อาการปวด บวม แดง ร้อน บางครั้งอาจมีหนอง สามารถเกิดขึ้นได้ตามอวัยวะต่างๆ แต่ไม่สามารถระบุได้ว่าการอักเสบนั้นเกิดจากการติดเชื้อหรือไม่

1.2 สาเหตุของอาการอักเสบ

อาการอักเสบเกิดขึ้นได้จากหลายสาเหตุ ได้แก่

1) การได้รับบาดเจ็บจนทำให้เกิดบาดแผล จะเกิดการอักเสบขึ้นที่ผิวหนัง อาจจะมีแผลเปิดหรือไม่ก็ตาม หาก

มีแผลเปิด บางครั้งอาจทำให้เกิดหนองตามมามากไม่รับรักษา แต่หากไม่มีแผลเปิด ก็จะมีเพียงอาการปวดอักเสบ ฟกช้ำ บวม

2) การทำงานหนัก มักก่อให้เกิดอาการอักเสบที่กล้ามเนื้อ เส้นเอ็น ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ทำงานหนักแล้วมีอาการปวดบริเวณเอวหรือท้องน้อย จะระบุว่าตนเองเป็นมดลูกอักเสบ

3) ภูมิคุ้มกันอ่อนแอ โดยเฉพาะในช่วงเปลี่ยนแปลงฤดูกาล ทำให้เกิดไข้หวัดและมีการอักเสบในระบบทางเดินหายใจ เช่น คออักเสบ ไซนัสอักเสบ ต่อมทอลซินอักเสบ

4) การเสื่อมสภาพของร่างกายเมื่ออายุมากขึ้น มักเกิดในผู้สูงอายุ โดยเฉพาะอาการอักเสบของข้อและเส้นเอ็น

1.3 ระยะเวลาในการเกิดอาการอักเสบ

1) การอักเสบเฉียบพลัน จะเกิดขึ้นทันทีหรือภายใน 1-2 วัน ซึ่งต้องรีบรักษา เพราะถ้าเริ่มรักษาเร็วก็จะหายเร็ว ไม่เป็นรุนแรงและไม่เรื้อรัง เช่น เมื่อเริ่มเจ็บคอก็ต้องซื้อยาแก้อักเสบมารับประทานทันที

2) การอักเสบเรื้อรัง เกิดขึ้นในกรณีที่รักษาอาการอักเสบเฉียบพลันแล้วไม่ดีขึ้น ซึ่งใช้เวลามากกว่า 1 สัปดาห์ โดยผู้ป่วยจะไปรักษากับแพทย์ที่คลินิกหรือโรงพยาบาล

1.4 ลักษณะของอาการอักเสบ

ลักษณะของอาการอักเสบในมุมมองของผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ มีอาการปวดในบริเวณที่อักเสบเป็นหลัก และมีอาการบวม ตึง รวมทั้งผิวหนังบริเวณที่อักเสบจะแดงและรู้สึกร้อน

1.5 ความรุนแรงของอาการอักเสบ

1) อักเสบเล็กน้อย โดยเมื่อมีอาการแล้วยังทำงานได้ใช้ชีวิตประจำวันได้ตามปกติ เพียงแค่ซื้อยามารับประทานก็จะช่วยให้อาการดีขึ้นได้

2) อักเสบรุนแรง โดยเมื่อมีอาการแล้วต้องลี้ภัยนอนเฉยๆ ไม่สามารถทำงานหรือใช้ชีวิตประจำวันได้ตามปกติ

1.6 ทางเลือกในการรักษาอาการอักเสบ

1) หากมีอาการเล็กน้อย มักจะเลือกการซื้อยาใช้เองจากร้านชำหรือร้านขายยา หรืออาจรักษาโดยไม่ใช้ยา เช่น ดื่มน้ำอุ่นเมื่อมีอาการคออักเสบ หรือหากมีอาการกล้ามเนื้อเส้นเอ็นอักเสบก็จะบีบนวดบริเวณที่อักเสบ

2) หากมีอาการรุนแรงผู้ให้ข้อมูลสำคัญจะเลือกไปรักษาที่คลินิกหรือโรงพยาบาล เพื่อให้แพทย์ทำการตรวจ

รักษา กรณีที่ปวดมาก บวมมาก จนทนไม่ไหวหรือทานยา
มา 2-3 วัน แล้วยังไม่ดีขึ้น

จะเห็นว่าอาการอักเสบในมุมมองของผู้ให้ข้อมูล
สำคัญ มีความหมายตรงกับนิยามของคำว่าอักเสบ
(Inflammation) ในทางการแพทย์ คือ มีอาการปวด บวม แดง
ร้อน แต่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญไม่สามารถอธิบายถึงสาเหตุของ
อาการอักเสบที่เกี่ยวข้องกับการติดเชื้อได้ เพราะไม่มีองค์
ความรู้เกี่ยวกับเชื้อโรคและการดื้อยา สำหรับระยะเวลาใน
การเกิดอาการและความรุนแรงของอาการอักเสบ จะมีส่วน
ในการตัดสินใจเลือกการรักษา โดยชาวบ้านจะเริ่มใช้ยาแก้อัก
เสบทันทีที่มีอาการ เพราะไม่ต้องการเป็นเรื้อรัง เพราะ
อาจกระทบต่อชีวิตประจำวันและการทำงาน

2. การให้ความหมายต่อยาแก้อักเสบ

2.1 ความหมายของยาแก้อักเสบ

จากการศึกษา พบว่ายาแก้อักเสบในมุมมองของผู้ให้
ข้อมูลสำคัญ หมายถึง ยาที่นำมาใช้รักษาอาการอักเสบ ที่มี
ลักษณะอาการเจ็บ ปวดในบริเวณที่อักเสบ พร้อมทั้งเกิดการ
บวมแดงและร้อน โดยที่ไม่เกี่ยวข้องกับการติดเชื้อ

2.2 ยาที่ใช้รักษาอาการอักเสบ

เป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไปว่ายาแก้อักเสบมีลักษณะ
เป็นแคปซูล ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “ยาปลอก” โดยยาตัวแรกที่
ผู้ให้ข้อมูลสำคัญนึกถึงเมื่อกล่าวถึงยาแก้อักเสบคือยาปลอก
สีด้าแดง (Tetracycline) ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญคุ้นเคยมากที่สุด
ใช้รักษาอาการอักเสบได้ทั่วไป ไม่เฉพาะเจาะจงกับอวัยวะ
ใช้ได้ทั้งเจ็บคอ เป็นแผล ขัดและเส้นเอ็นอักเสบ เหงือกอักเสบ
ปวดฟัน มีจำหน่ายตามร้านชำและมีราคาถูก และยังมียาที่ซี
มัยซิน (T.C.Mycin[®]) ที่ใช้รักษาอาการอักเสบได้ทั่วไป มี
รูปแบบเป็นยาผงบรรจุในกล่อง มีสรรพคุณยาระงับที่ฉลาก
บรรจุภัณฑ์ และมีราคาสูงกว่ายาปลอกสีด้าแดง แต่ยาบาง
ตัวก็มีการใช้อย่างเฉพาะเจาะจง เช่น ยากาโน (Gano[®]) ซึ่ง
เป็นที่รับรู้ไว้สำหรับโรคของผู้หญิง เช่น มดลูกอักเสบ
ปวดท้องน้อย หรือเป็นตกขาว ส่วนยาอีโรมัยซิน
(Heromycin[®]) เป็นที่รับรู้ไว้สำหรับโรคของผู้ชาย เช่น
หนองในหรือปัสสาวะแสบขัด และใช้รักษาแผลฝีหนองได้
สำหรับยาบอมซิน (Bomcin[®]) เป็นที่รับรู้ไว้รักษา “ทอม
ซิน” ใช้รักษาแผลฝีหนองได้ ซึ่งหากนำผงยาไปโรยที่แผล
จะช่วยให้แผลแห้งเร็วและยาจะออกฤทธิ์ที่แผลได้โดยตรง

จะเห็นว่ายาที่กล่าวถึงข้างต้น เป็นยา Tetracycline
ทั้งหมด แต่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญรับรู้ว่ายาดังกล่าวมีสรรพคุณ
ต่างกัน เกิดจากการได้รับรู้ข้อมูลจากการโฆษณา ข้อมูลยา
จากร้านชำ ร้านขายยา การบอกต่อและประสบการณ์ที่ผ่านมา

นอกจาก Tetracycline แล้ว ยังมียาแก้อักเสบอีก
กลุ่มหนึ่งที่มีลักษณะของบรรจุภัณฑ์คล้ายกัน ได้แก่ ยา
เพนนิซิลลิน วี 400,000 ยูนิต (Penicillin V 400,000 i.u.)
ยาเพนนิซิลลิน วี 500,000 ยูนิต (Penicillin V 500,000 i.u.)
ยาคานาเมด เอช.เค. (Canamed H.K.[®]; Sulfamethoxazole
-Trimethoprim) และยาโพลเคนเมด (Plocanmad[®]; Sulfa
methoxazole-Trimethoprim) ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญรับรู้ไว้ใช้
รักษาอาการอักเสบได้ทั่วไป และสามารถใช้ได้ไม่แตกต่างกัน
ทั้งที่ตัวยามีความแตกต่างกัน จึงอาจเกิดปัญหา ถ้าหาก
ผู้ใช้แพ้ยาเพนนิซิลลินหรือยาซัลฟา

นอกจากนี้ ยาแก้อักเสบที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญรู้จักยังมี
ยาปลอกสีฟ้าเขียว (Amoxycillin) ที่มักจะได้อาจจากร้านขาย
ยาหรือโรงพยาบาลซึ่งมีประสิทธิภาพดี ร้านชำบางแห่งมีไว้
จำหน่ายและบอกลูกค้าว่าเป็นยาแก้อักเสบอย่างดี ใช้รักษา
อาการอักเสบเจ็บคอ และยังมียาปลอกสีเหลืองแดง สีเหลือง
ดำ สีชมพูขาว (Amoxycillin) ซึ่งมักจะได้จากโรงพยาบาล
หรือคลินิกตามที่แพทย์สั่งจ่าย ส่วนยาที่ได้จากสถานื่อนามัย
มักจะมีประสิทธิภาพไม่ค่อยดีและเห็นผลช้า ส่วนยาปลอก
สีฟ้าขาว (Cloxacillin, Dicloxacillin) มักจะได้อาจจากร้านขายยา
หรือโรงพยาบาล มีประสิทธิภาพดีไม่ต่างจากยาปลอกสีด้า
แดง แต่ไม่มีจำหน่ายในร้านชำ ใช้รักษาแผลอักเสบ ส่วนยา
แอมพิหรือยาปลอกสีด้าแดงอย่างแพง (Ampicillin) จะใช้
รักษาอาการอักเสบเจ็บคอ เป็นแผล มีจำหน่ายตามร้านชำ
และร้านขายยา

ยาแก้อักเสบยังมีชนิดที่ใช้กับอาการขัดและเส้นเอ็น
อักเสบอย่างเฉพาะเจาะจง เช่น ยาปิอก (Pox[®]) ยาเพียแคม
(Pircam[®]) ที่มีตัวยา Piroxicam ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญทราบ
สรรพคุณจากการที่ฉลากบรรจุภัณฑ์มีรูปข้อแสดงอยู่และมี
การโฆษณาทางวิทยุ โดยยานี้จะมีจำหน่ายทั่วไปตามร้าน
ชำและร้านขายยา

ยาแก้อักเสบแต่ละตัวถูกให้ความหมายแตกต่างกัน
ออกไป เกิดจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญรับรู้ข้อมูลยามาจากหลาย
แหล่ง ทั้งจากประสบการณ์การรักษาที่ผ่านมา คำแนะนำจาก
คนรู้จัก ข้อมูลยาจากแหล่งต่างๆ ทั้งโฆษณา ฉลากบรรจุภัณฑ์
ยา ร้านขายยา ร้านชำ หรือสถานบริการสุขภาพ ซึ่งส่งผลต่อ
การเลือกใช้ยาให้เหมาะกับอาการอักเสบแต่ละชนิด

3. พฤติกรรมการใช้ยาแก้อักเสบของประชาชน

3.1 การเลือกซื้อยา

ร้านขายยาเป็นแหล่งจำหน่ายยาที่สำคัญในชุมชน เพราะเข้าถึงง่าย สะดวก ประหยัดเวลา และมียาที่ชาวบ้านต้องการ จึงเอื้อต่อการซื้อยาใช้เอง ส่วนร้านขายยาที่ส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในเมือง เป็นแหล่งที่ซื้อหายามาไว้ติดบ้าน เผื่อไว้ในยามเจ็บป่วย ซึ่งหากรักษาตนเองแล้วไม่ดีขึ้นก็จะไปรักษาที่คลินิกหรือโรงพยาบาล แต่การไปโรงพยาบาลมักจะเป็นทางเลือกสุดท้าย เพราะคนเยอะ เสียเวลารอนาน เสียค่ารถ เสียรายได้จากการหยุดงาน ส่วนสถานีนอนามัยไม่เป็นที่นิยม เพราะมียาไม่ตรงตามความต้องการและประสิทธิภาพไม่ดี

สำหรับวิธีการซื้อยาแก้อักเสบ ถ้าซื้อร้านชำหรือร้านขายยา จะใช้วิธีการเรียกหา โดยระบุว่าขอซื้อยาแก้อักเสบจำนวนกี่บาท เช่น 5 บาท 10 บาท หรือกี่เม็ด เช่น 3 เม็ด 5 เม็ด หรือผู้ซื้ออาจจะระบุชื่อการค้า เช่น กาโนหรือบอมซิน โดยจะซื้อเพียงครั้งละ 1-2 เม็ด ร้านขายยาบางแห่งจะชักอาการร่วมด้วย แต่ถ้าไปรักษาที่คลินิกหรือโรงพยาบาล ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจะใช้วิธีการบอกอาการที่เป็นตามที่ได้ถูกชักอาการจากแพทย์

จะเห็นว่าการเลือกซื้อยาแก้อักเสบ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจะเลือกซื้อจากแหล่งที่สะดวกที่สุดก่อน นั่นคือ ร้านชำ ส่วนยาแก้อักเสบที่ต้องการจะซื้อ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจะวินิจฉัยตนเองมาก่อนแล้วว่าอักเสบเป็นอะไร ต้องใช้ยาชนิดใด และจำนวนยาที่จะซื้อจะเชื่อมกับวิธีการใช้ยา ในเมื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญไม่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับเชื้อโรคและการดื้อยา จึงซื้อยาใช้เองแค่ 2-3 วัน แค่นี้หายจากการอักเสบ

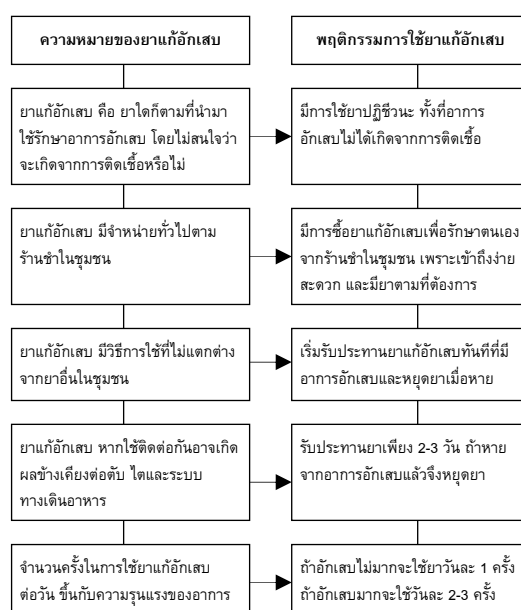
3.2 วิธีการใช้ยาแก้อักเสบ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจะเริ่มใช้ยาแก้อักเสบทันทีที่มีอาการอักเสบ เพราะถ้าเริ่มรักษาเร็วก็จะหายเร็ว ไม่เป็นรุนแรงและไม่เรื้อรัง โดยเริ่มจากการซื้อยาในร้านชำเพื่อรักษาตนเองก่อน ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญรับรู้ว่า ยาแก้อักเสบที่ซื้อตามร้านชำมีประสิทธิภาพดี แต่อาจก่อให้เกิดอันตรายจากการใช้ยาด้วยตนเองได้ จึงต้องระมัดระวังในการใช้ โดยใช้ยาแก้อักเสบให้น้อยที่สุด ถ้าหายแล้วต้องหยุดยา จึงมีการรับประทานยาเพียง 2-3 วัน วันละ 1-2 ครั้ง เพราะเกรงว่าจะเกิดผลข้างเคียงต่อดับ ไตและระบบทางเดินอาหารจากการใช้ยาดูติดต่อกันหลายวัน ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เฝ้าระวังความปลอดภัยกับยาพาราเซตามอลที่เชื่อว่าค่อนข้างปลอดภัยและรับรู้ว่าจะไม่ใช้ติดต่อกันเกิน 5 วัน เพราะยามีผลต่อดับ

แสดงให้เห็นว่าผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีแนวทางการป้องกันตนเองจากอันตรายในการใช้ยาตามความรู้ความเชื่อที่มี สำหรับจำนวนครั้งในการใช้ยาต่อวัน ขึ้นกับความรุนแรง หากอักเสบไม่มากจะใช้วันละ 1 ครั้ง หากอักเสบมากจะใช้วันละ 2-3 ครั้ง ส่วนการรับประทานยาก่อนหรือหลังอาหาร จะแตกต่างกันไปตามประสบการณ์ของแต่ละคน โดยมักจะยึดตามที่เคยได้รับการรักษาจากแพทย์ในโรงพยาบาล

นอกจากนี้ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญยังมีการเสริมประสิทธิภาพในการรักษาโดยการรับประทานยาแก้อักเสบร่วมกับยาแก้ปวดพาราเซตามอล เมื่อมีอาการปวดร่วมด้วย หรือมีการโรยผงยาที่แผลร่วมกับการรับประทานยา เพราะเชื่อว่ายาจะเข้าไปรักษาที่แผลได้โดยตรง ทำให้แผลแห้งเร็ว จึงหายเร็วยิ่งขึ้น

จากผลการศึกษาข้างต้น สามารถสรุปเป็นแผนภาพที่แสดงความสอดคล้องระหว่างความหมายของยาแก้อักเสบในมุมมองของประชาชนและพฤติกรรมการใช้ยาแก้อักเสบดังต่อไปนี้

รูปที่ 1 แผนภาพแสดงความสอดคล้องระหว่างความหมายของยาแก้อักเสบและพฤติกรรมการใช้ยาแก้อักเสบ

สรุปผลการวิจัย

การรับรู้เกี่ยวกับอาการอักเสบและการให้ความหมายต่อยาแก้อักเสบที่นำไปสู่การเลือกใช้ยา ตลอดจนทำให้เกิดพฤติกรรมการใช้ยาแก้อักเสบ เกิดจากการที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีชุดความรู้ที่มาจากการหลอมรวมระหว่างความคิด ความเชื่อ ประสบการณ์การรักษาที่ผ่านมา คำแนะนำจากคนรู้จัก ข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ทั้งโฆษณา ฉลากบรรจุภัณฑ์ ยา ร้านชำ ร้านขายยา สถานบริการสุขภาพ ผสมผสานกับบริบทในชุมชนและความสอดคล้องกับวิถีชีวิต ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจึงมีหลักเหตุผลและวิธีคิดในแบบของตนเอง โดยอาการอักเสบที่ชาวบ้านรับรู้ คือ อาการปวด บวม แดง ร้อน ซึ่งตรงกับความหมายในทางการแพทย์ แต่ไม่สามารถอธิบายถึงสาเหตุของอาการอักเสบที่เกี่ยวข้องกับการติดเชื้อได้ เพราะไม่มีองค์ความรู้ดังกล่าว ยาแก้อักเสบจึงหมายถึงยาใดก็ตามที่นำมาใช้รักษาอาการอักเสบ โดยไม่สนใจว่าเกิดจากการติดเชื้อหรือไม่

จะเห็นได้ว่าการใช้ยาแก้อักเสบในชุมชน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญไม่ได้มองว่ายาแก้อักเสบมีวิธีการใช้ที่แตกต่างจากยาอื่นจึงเริ่มรับประทานยาแก้อักเสบทันทีที่เกิดอาการอักเสบ ใช้ยาเฉพาะเมื่อมีอาการ หยุดรับประทานยาเมื่อหายจากอาการอักเสบ และไม่รับประทานยามากเกินไป เพราะอาจเกิดอันตรายต่อตับ ไต และระบบทางเดินอาหาร และผู้ให้ข้อมูลสำคัญยังมีการเรียกชื่อยาตามอาการเจ็บป่วยที่ต้องการรักษาไม่ต่างจากยาอื่น เช่น ถ้าหากไอต้องรับประทานยาแก้ไอ ถ้าหากปวดก็ต้องรับประทานยาแก้ปวด และหากมีอาการอักเสบก็ต้องรับประทานยาแก้อักเสบ

ปัญหาความสับสนในการเรียกยาปฏิชีวนะว่า ยาแก้อักเสบ สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญแล้วเป็นที่เข้าใจตรงกันว่าหมายถึง ยาที่ใช้รักษาอาการอักเสบ ดังนั้น ปัญหาที่แท้จริงของการใช้ยาแก้อักเสบอย่างไม่เหมาะสมในชุมชนจึงไม่ใช่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญไม่มีความรู้ เพราะผู้ให้ข้อมูลสำคัญใช้ยาตามวิธีคิดและหลักเหตุผลของตนเอง แต่ปัญหาอยู่ที่การกระจายยาในชุมชนอย่างไม่เหมาะสม โดยเฉพาะยาอันตรายที่จะต้องเข้มงวดในการใช้ แต่กลับเข้าถึงได้ง่าย จึงมีการใช้ยาด้วยตนเองโดยไม่ได้รับคำแนะนำใดๆ โดยเฉพาะยาปฏิชีวนะที่มีวิธีการใช้ที่พิเศษและแตกต่างจากยาทั่วไป ซึ่งผู้ให้จะต้องได้รับคำแนะนำในการใช้ยาอย่างถูกต้องและได้รับการสั่งจ่ายยาโดยแพทย์หรือเภสัชกร เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาเชื้อดื้อยาตามมา แต่ยากลับถูกใช้อย่างเสรีมาเป็น

เวลานาน จนปัญหาทวีความรุนแรงมากขึ้น หากปล่อยทิ้งไว้จะทำให้แก้ไขได้ยากขึ้นเรื่อยๆ ดังนั้น จึงควรมีแผนนโยบายที่ควบคุมการกระจายยาที่เข้มงวดและปฏิบัติได้จริงในการบังคับใช้

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้สามารถสำเร็จลงได้ด้วยดี ด้วยความร่วมมือของผู้ให้ข้อมูลทุกท่านที่ยินดีให้ข้อมูลในการทำวิจัยครั้งนี้ จึงขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

References

- Chuengsatiansup K., Sringernyuang L., Wichit Paonil. Drug and Community: Social and cultural dimension. Nonthaburi: Society and Health Institute, Ministry of Public Health; 2007.
- Jongtrakul P. Rational use of Antibiotics. Situation report on drug system 2010. Bangkok: Drug System Monitoring and Development Center; 2011.
- Kleinman A. Patients and healers in the context of culture: An Exploration of the Borderland between Anthropology, Medicine, and Psychiatry. Berkley, Los Angeles and London: University of California Press; 1980.
- Sringernyuang L. Social and cultural dimension of community drug use: development of knowledge based on theory and research. Bangkok: Faculty of Social Sciences and Humanities, Mahidol University; 1999.